

BASINDA ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ (1925-1938)

MUSTAFA KILINÇ*

ÖZ

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin ve modernleşmelerinin birçok değerlendirme unsurları vardır. Bu kriterlerden biri de o ülkelerin başkentlerinin gelişim düzeyidir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başkenti Ankara, ülkeye örnek bir şehir olma yolunda hızlı bir yapılanmaya tabi tutulmuştur. Bu yapılanmaların en önemlilerinden biri Atatürk Orman Çiftliği'dir. Çiftlik; Ankara'daki sıtma hastalığıyla mücadele etmek, çorak arazileri verimli hale getirmek, şehri güzelleştirmek, şehre sosyal hizmet sunmak, şehrin tarımsal üretimini arttırmak ve endüstri kuruluşlarla Ankara ekonomisine canlılık kazandırmak amacıyla kurulmuştur. Çiftlik, bu amaçları gerçekleştirirken ülkenin diğer şehirlerine de her alanda model de olmuştur.

Atatürk Orman Çiftliği'nin başkente çok güzel yansımaları ve olumlu etkileri olmuştur: Şehir, kısa sürede mimari yapısıyla, şehirleşme hızıyla, yeşil alanlarıyla örnek tarım kenti haline gelmesiyle Türkiye'nin örnek alınacak şehri olmuştur. Atatürk Orman Çiftliği, ülkeye hizmetlerine devam ederken bu büyük kuruluşa -Ulu Önder Atatürk'ün İş Bankası hesabından karşılanmak suretiyle- çiftlikler alınmış ve çiftlik içindeki yapılarda - Ulu Önder Atatürk'ün İş Bankası hesabından karşılanmak suretiyle- inşa edilmiştir. Çiftliğin mimari yapısı için yabancı bilim adamlarından faydalanılmıştır. Bu bilim adamları Ankara'yı yeniden inşa ederken: "Modernleşme sürecinde sabır ve para tükenmezse burada çok modern bir şehir kurulabilir." diye de eklemiştirler. Yabancıların bu sözleri karşısında şehrin inşası

* Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, sosyaltite@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-8436-2874 DOI: 10.33419/aamd.642446
Makale Gönderim Tarihi: 22.10.2018 Makale Kabul Tarihi: 09.10.2019

üzerinden on yıl gibi kısa süre geçmeden Ankara evrensel gelişmişlik düzeyini yakalama konusunda ivme kazanmıştır.

Bu çalışmada Atatürk dönemi faaliyetlerinden Ankara Atatürk Orman Çiftliği ve bu çiftliğin ülkenin modernleşme hamlesine etkileri, dönemin basınındaki makale ve haberleriyle desteklenerek ifade edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Orman Çiftliği, Modernleşme, Ankara, Basın.

ATATÜRK FOREST FARM IN THE PRESS (1925-1938)

ABSTRACT

There are many evaluation elements of development and modernization of countries. One of these evaluation elements is the level of development of the capitals of those countries. In this context, examples of Ankara, the capital of the Republic of Turkey, the country has entered a rapid development process towards becoming a city. One of the most important of these steps is Atatürk Forest Farm. The farm was established in Ankara in order to combat malaria disease, to make the barren land efficient, to make the city beautiful, to provide social service to the city, to increase the agricultural production activities of the city and to revitalize the economy of Ankara with the industrial organizations. While performing these purposes, the farm has fulfilled its role as a model in all areas of the country.

Ankara has evolved into a model province in Turkey with its architecture, urbanization rate, greenlands agricultural areas thanks to Atatürk Forest Farm. While Atatürk Forest Farm served the country, it received financial support only from the Great Leader Atatürk's İş Bank account, and the financial resources were employed while buying farms and the buildings were built through the same incomes. In the process of modernization, it was believed that this process would continue as long as the patience and financial incomes existed. In line with these words of foreigners, Ankara reached the level of universal development in a short period of ten years.

Keywords: Atatürk Forest Farm, Modernization, Ankara, Press.

GİRİŞ

Çiftlikle ilgili makale ve tez türünde çalışmalar yapılmıştır. Atatürk Orman Çiftliği ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Hakimiyeti Milliye Matbaası tarafından yayımlanan 1925 yılı basımlı Gazi Orman Çiftliği ve 1926 tarihli basımlı Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Ankara Çiftlikleri adlı iki ayrı eser, Devlet Ziraat İşletmelerinin 1939 yılı basımını gerçekleştirdiği Atatürk Çiftlikleri adlı çalışma, Ekrem Üzümeri'nin kaleme aldığı 1953 yılı basımlı Atatürk Orman Çiftliği, İzzet Öztoprak'ın 2006 yılında yayınladığı Atatürk Orman Çiftliği'nin Tarihi, Fazıl Dalay'ın 1988 Atatürk Araştırma Dergisi'nde çiftlikle ilgili makalesi, Tahsin Mumcu (2002) Ahsen Altıntuğ (2000) Yüksek lisans tezleri de mevcuttur. Bunlarla beraber çiftliğin mimari yapılarının aydınlatıldığı çalışmalarda mevcuttur. Mimari özelliklerini anlatan çalışmalar dışında çiftliğin tarihi gelişimini anlatan diğer eserlerde çiftliğin kuruluşu ve çiftlikte yapılan faaliyetler anlatılmaktadır.

Bizim çalışmamızı diğer çalışmalardan ayıran temel özellik çiftlik çalışmalarlarıyla ilgili yapılan faaliyetlerin basına yansımaları ve çiftlikle ilgili yazılan diğer eserlerde değinilmemiş konuları bir bütün halinde sunabilmektir. Bu bağlamda Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarım alanıyla ilgili en önemli çalışmaların başında Ankara'da Atatürk Orman Çiftliği'nin faaliyetlerinin geldiği tezini vurgulamaktır. Diğer bir ifadeyle bu çalışmadaki amaç; Atatürk Orman Çiftliği'nin başta Ankara olmak üzere ülke genelindeki ekonomiye, sosyal hayata ve eğitime katkısını ortaya çıkarmaktır. Bu makale, Atatürk Orman Çiftliği'nin kurulduğu tarih olan 1925'ten Türk halkına hediye ediliş tarihine kadar olan süreçte (1937-1938'e kadar olan yılları kapsar) başkent Ankara'nın ve ülkemizin modernleşmesine hangi aşamalarda katkı sunduğunu ortaya koyan betimsel bir araştırmadır. Bu çalışmada, veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmış ve nitel içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Veriler; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, gazeteler, telif eserler ile tezlerden ve internet adreslerinden elde edilerek anlam bütünlüğü açısından tasnif edilerek çalışma biçimlendirilmiştir.

Türkiye'nin 1925-1938 yıllarında Ekonomi Alanındaki Genel Durumu

Türkiye'de 1920'li yıllarda, mesleklerdeki çalışma oranları incelendiğinde halkın çoğunluğunun tarıma dayalı mesleklerde çalıştığı görülecektir¹.

1 Şeref Nuri, "Planlı İşletme Karşısında Türkiye Ormancılığı", **Ulus**, Senteşrin 1935, s.6.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk ekonomisinin ve endüstrileşme hareketinin gelişmesi için hayvancılığa, genel tarıma, endüstriyel tarıma ve maddencilğe önem verilmeli ve bu alanlarda mesafe kat edilmeliydi². Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye ekonomisine yön veren 17 Şubat 4 Mart 1923'te İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir.

Bu dönemde Atatürk'ün millî iktisat politikasındaki hedefi kendi yağıyla kavranan bir anlayış olmakla beraber ülkeye girecek yabancı sermayeye de karşı olunmamıştır. Her alanda olduğu gibi tarımsal alanda da modernleşmeyi amaç edinen bir tarım politikası uygulanmıştır. Bu uygulamayla tarımda ekilebilir alanların miktarı Cumhuriyet öncesi döneme göre iki kat artmıştır³.

Ülkemizde 1927 yılına ait meslek gruplarındaki çalışma oranları şöyledir: Tarım: %81,69, Endüstri: 2,2, Ticaret: 1,89, Serbest Meslekler: 1,28, Genel Hizmet: 1,84⁴. 1927 yılı nüfus sayımında 13.646.270 kişi den 9,1 kişi tarımla uğraşmaktaydı. Bu oran olarak %61,7 kişi idi⁵.

Türkiye'nin bu dönemde önemli sorunlarından biri, ülke genelinde yaygın olan sıtma hastalığıyla mücadeledir. Bu minvalde bütün yurttan sıtma hastalığının önlenmesinde ilk olarak bataklıkların kurutulmasına çalışılmıştır⁶. En önemli gelir kaynaklarımız, tarımsal üretimdi çünkü halkın %82'si tarımla uğraşmaktaydı ancak devlet, sadece topraktan gelir elde etmek istemiyordu. Gelir kaynaklarının da endüstrileşmesini planlamaktaydı. Bunun için ülke genelinde, ekonominin her alanında seferberlik uygulamaya konmuştu. Bu seferberliği dönemin Ekonomi Bakanlığı görevini yürüten Celal Bayar, Finansal Times'ın Türkiye'ye dair ilave sayısında şu şekilde ifade etmiştir; “Yurdun mutlak istiklalini temin ettikten, Türkiye'nin sosyal ve sayısal bünyesine ait inkılaplarını tamamladıktan ve bu bakımlardan bugün, dünyada pek az memlekete nasip olan istikrar ve emniyet durumu tesis ettikten sonra ortaya attığı ulusal dava şudur; Türkiye'yi en az zaman içinde en rasyonel yollardan giderek ekonomi bakımından da dünyanın hiç değilse en ileri memleketi seviyesine yükseltmek.”⁷

2 “Ağaca Kıyanlar”, **Ulus**, Sonkanun 1937, s.2

3 Sarıkoyuncu, Ali, Kayıran, Mehmet, “Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Tarımı; Atatürk'ün Tarım Politikası ve Sonuçları”, **ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 1998, C 11, S 31, s.239-240

4 Şeref, a.g.m., s.6.

5 Şeref, a.g.m., s.6.

6 “Yeni Kurutulan Bataklarımız”, **Ulus**, 14 Şubat 1936, s.6.

7 Bayar, Celal, “Ekonomide Kemalist Rejim”, **Ulus Gazetesi**, 11 Şubat 1937, s.1.

Bu uğurda yapılan çalışmaların başında, ziraat kültürü oluşturarak tohumu teknikle toprağa atan, alacağı mahsulü ekerken bilen yurt sevdalısı çiftçiler yetiştirme olmuştur⁸. Ziraatımızda hayvancılık; köylünün servet kaynağı, milli ekonominin temeli olarak görülmüştür. Çünkü devlet gelirinin büyük kısmı hayvancılık olmuştur. Hayvancılık, dönemin parasal değeriyle her yıl otuz milyon lira devlet bütçesine katkı sağlamıştır⁹. Bu doğrultuda devlet hayvancılık gelirlerinin artırılması için her yıl hayvan ıslah çalışmalarına büyük önem vermiştir. Tarım Bakanlığı idaresindeki hayvan ıslah kurumlarının yeniden inşa ve ilave kısımları için -örneğin 1934 yılı günün parasal değeriyle 100.000 lira- harcama yapılmıştır. 1934 yılında hayvanlarla ilgili 22.543 normal tohumlama, 20.700 suni tohumlama, 89.982 eneme (iğdiş) yapılmıştır. Bu rakamlar dönemin tohum ıslahına verilen önemini göstermesi bakımından oldukça önemlidir¹⁰.

Hayvancılık faaliyetlerinden kümes hayvancılığına baktığımızda, ülkemizde 9-10 milyon tavuk vardı. Her tavuktan yıllık ortalama 60 yumurta alınmaktaydı. Türk yumurtaları, özellikleri bakımından dünyanın en iyi yumurtaları arasındaydı. Kabuklarının beyazlığı ve kalınlığı, yumurtaların iyi olmasını sağlamaktaydı. Afyonkarahisar yumurtaları, gelişmiş Avrupa ülkeleriyle kalite yönünden eşdeğerd. Öyle ki ağırlığı 98 gram gelen Afyonkarahisar yumurtaları da olmuştur¹¹.

Ormancılık faaliyetlerimizde ise Türkiye'nin ağacı ve ormanı bol memleketler arasına girme gayreti, Cumhuriyetin öncelik verdiği konuların başında gelmiştir¹². Orman, ağaç ve yeşillik özellikle kurak olan Orta Anadolu için bir vatanseverlik sembolü olmuştur¹³.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'deki ormanlarla ilgili istatistik bilgisinde farklı farklı rakamlar bulunmaktadır. Bunun birçok nedeni vardır: doğru ölçümün yapılmaması, hangi alanların orman statüsünde olup olmadığı tam belli olmadığından çalılık gibi bazı alanların orman sınıfına alınması. 1925'te 7.435.000 hektar orman bulunmaktaydı. Bu sayı nüfusla oranlandığında kişi

8 “Kemalist Köyü Yaratacak Kadro”, **Ulus**, 20 Ağustos 1936, s.1.

9 “Hayvancılığımızın Islahı İçin Neler Yapıldı”, **Ulus**, 13 Eylül 1936, s.1.

10 “Türkiye’de Tarım Faaliyeti”, **Ulus**, 29 İkteşrin 1935, s.1.

11 “Türk Yumurtacılığı”, **Ulus**, 17 Ağustos 1935, s.1-3.

12 “Ormanlarımız İçin 1”, **Ulus**, 16 Ağustos 1936, s.1.

13 Ankara'nın Ormanlarına Bir Bakış, **Ulus**, 30 Temmuz 1936.

başı 0,53 hektardır. Genel itibariyle Türkiye'nin ormanlarının bu yıllarda bakımsız olduğu söylenebilir¹⁴.

Tarım alanında yapılan en önemli çalışmalardan biri de tohum ıslah çalışmaları olmuştur. Tohum ıslahıyla ilgili ilk çalışmalar buğday üzerine, 13 Aralık 1925'te Eskişehir Tohum Islahı istasyonunda olmuştur¹⁵. Tohum ıslahı için; 1935'te Ankara, Adana, Eskişehir, Yeşilköy, Adapazarı, Nazilli'de birer arıtma tesisleri vardı. Ankara'daki tohum ıslahı, bütün yurttan yaygın hale getirilmeye çalışılmıştır¹⁶. Ankara tohum ıslahı istasyonu, dönemin parasal değeriyle ülkeye her yıl 3.777.000 lira kazandırmıştır. Islah edilmiş tohumla verim %25 artmıştır¹⁷. Tarım Bakanlığı, 1934 yılında 81 bin kilo çeşit tohum dağıtmıştır. 1934 yılı tohum ıslahı çalışmalarında dört çeşit yumuşak buğday, dört çeşit sert buğday, iki çeşit arpa, birkaç çeşit çavdar ıslah edilmiştir. Özellikle “dry farming” yani kuru tarım İç Anadolu için en önemli çalışma alanı olmuştur. Ayrıca aynı yıl üç milyon 418.761 kilo tohum, parasız temizlenmiştir¹⁸. Bunlarla beraber Yüksek Ziraat Enstitüsünde kurslar açılmış, Ziraat Okullarında müfredat yeniden şekillendirilmiştir¹⁹. Diğer taraftan tarım politikalarının baş aktörlerinden Atatürk, çiftçinin sorunlarını yerinde görmek için birtakım yurt içi gezmeler yapmıştır. Bu gezilerin birinde Tokat ve Amasya bölgesinde çiftçiler, Atatürk'e “farelerin tarlalara büyük zarar verdiğini, zirai ilaç sıkıntısı çektiklerini” söylemişlerdir. Samsun bölgesinde de arazilerin değerinin çok üstünde satılması sorunu gündeme gelmiştir. Adana bölgesinde de ziraat bankasından hissesi olan çiftçilere, para yerine Adana'da üretilen bez verilmesi ve köylünün de bu bezleri ucuza satması sonucu, bazı sorunlar gözlenmiştir²⁰.

Atatürk Orman Çiftliği'nin Kuruluşu

Atatürk Orman Çiftliği'nin kuruluş felsefesine etki eden olayların başında 17 Şubat 4 Mart 1923'te yapılan İzmir İktisat Kongresi bulunmaktadır. Bu

14 “Ulusal Ekonomide Ormancılık Siyasamıza Hükmeden Noktalar”, 21 Mayıs 1935, s.4.

15 Atay, Turhan, “Türk Tohum Islahının Tarihçesi”, **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, S 78-79, 2006, s.45.

16 “Tarımda İdeal Tiplere Doğru Kurağa Dayanır Tohumlar Yetiştiriyoruz”, **Ulus**, 10 Temmuz 1935, s.1.

17 “Ankara'da Tohum”, **Ulus**, 27 Mart 1937, s.8.

18 “Türkiye'de Tarım Faaliyeti”, **Ulus**, 29 İlkteşrin 1935, s.11.

19 “Türkiye'de Tarım Faaliyeti”, a.g.m.

20 **BCA**, Fon Kodu: 300100, Kutu No: 2, Dosya Gömleği No: 9, Sıra No: 34, Tarih:22./23.11.1930

toplantıda dört grup temsilciden; (sanayi, ticaret, işçi, tarım) tarım gurubunun isteklerinin başında köylülere ve çiftçilere teorik ve uygulamalı tarımın öğretilceği çiftliklerin açılmasının gerekliliği gelmektedir²¹.

Bu bağlamda; Atatürk, yurt genelinde -başta Yalova, Silifke, Tarsus, Dört-yol, Ankara gibi ülkenin farklı yerlerinde- çiftlikler inşa etmişti²². Bu çiftliklerin çoğunluğu, bataklık arazilerde kurulmuştu²³. Atatürk Orman Çiftliği, 5 Mayıs 1925'te "Gazi Orman Çiftliği" adıyla kurulmuştur²⁴. Çiftlik, Atatürk'ün "Millî Ekonominin Temeli Ziraattır." anlayışıyla kurulmuştur.²⁵ Çiftlik arazisi seçiminde Ankara'nın önemli su kaynaklarına yakınlığı ve demir yollarının sağladığı ulaşım imkânları etkili olmuştur²⁶. Çiftlik sahasından; Çubuk, Macun Çayı, İncesu, Bend Deresi, Kutugun Deresi geçmekteydi²⁷.

Çiftliğin projesinde, ekonomili teknik uygulaması ön planda olmuştur. Peki, ekonomili teknik nedir;

"Bir uygulamanın ulus için faydalı olup olmadığı araştırılıyor, ulusal zenginliğe olan katkısı araştırılıyor, örneğin fabrika kurulurken onu doyuracak hammadde çeşitliliği, miktarı ve bunların en ucuz ve kolay her zaman yetiştirilme imkânı, iş meselesini, bu ekonomik malın iç ve dış pazarlarda yapacağı etkiyi ayrı ayrı hesaplaması gerekir."²⁸

"Çiftliğin kuruluş amaçları şöyle konmuştur: Arazinin ıslahı, çevrenin güzelleştirilmesi, tahıl cinslerinin ıslahı ve bunların halka dağıtımı, verimi en iyi olan hayvan ırklarının araştırılması, halkın hayvancılığa özendirilmesi, yeni cins ve ırkların araştırılması, bölgelerin iklim koşullarına uygun meyve ve sebze türlerinin yetiştirilmesi, bağıcılığın geliştirilmesi, halkın kooperatifçiliğe özendirilmesi, bilimsel yöntemlerle ağaçlandırma yapılması ve yurt çapında ağaçlandırmaya halkın özendirilmesi, meyve ve bağ fidanlarının üre-

21 Aykanat, Mehmet, **1923-1938 Döneminde Türk Tarım Politikası**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, Ankara, s.30,31.

22 "Atatürk Çiftlikleri", **Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Neşriyatından**, Ankara,1939, s.27.

23 "Atatürk Çiftlikleri", **a.g.e.**, s.40.

24 Alpagut, Leyla, "Atatürk Orman Çiftliği'nde Ernst Egli'nin İzleri; Planlama, Bira Fabrikası, Konutlar ve Geleneksel Bir Hamam", **METU, JFA**,201/2, S.240.

25 Atatürk Çiftlikleri, **a.g.e.**, s.1.

26 Alpagut, Leyla, "Atatürk Orman Çiftliği'nde Geleneksel Bir Yapı Bira Fabrikası Hamamı", CIV, İnternational University, **Forklör Edebiyat**,C 16, S 63,2010/3,s.31.

27 "Atatürk Çiftlikleri", **a.g.e.**, s.14.

28 Şeref Nuri, "Teknik ve Ekonomili Teknik", **Ulus**, 11 Temmuz 1935, s.4.

timi, ziraat usullerinin düzeltilmesi, tarım sanatlarının geliştirilmesi, makineli tarım için gerekli olan alet ve makine üretimine yönelik atölyeler kurulması, tarım öğretiminin uygulamalı olarak öğretilmesi için pratik dersler ve stajlar yapılması ve halka ucuz, sağlıklı gıda sağlanması, eğlenme ve dinlenme amaçlı halka açık alanlar oluşturulması.”²⁹

Bu amaçlar doğrultusunda çiftlik, bir taraftan modern tarıma ülkede önderlik oluşturmak, diğer taraftan halka ucuz ve kaliteli gıda ürünleri sunmak, halkın dinleneceği tesisler oluşturmak, sağlık açısından dönemin sıtma hastalığıyla mücadele etmek ve yeni devletin başkentini güzelleştirme misyonunu üstleniyordu.

“Atatürk’ün Ankara’da Orman, Yağmurbaba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar, Etimesgut, Çakırlar çiftliklerinden oluşan Orman Çiftliği, Yalova Millet ve Baltacı çiftlikleri, Silifke’de Tekir ve Şövalye çiftlikleri, Dörtüol’da Portakal ve Karabasamak çiftlikleri, Tarsus’ta Piloğlu Çiftliği. Bu çiftliklerde, 582 dönüm meyve bahçesi, 700 dönüm meyve fidanlığı, 400 dönüm Amerikan asma fidanlığı, 220 dönüm bağ, 370 dönüm sebze yetiştirmeye elverişli bahçe, 220 dönüm zeytinlik, 27 dönüm portakallık, 15 dönüm kuş konmazlık, 100 dönüm park ve bahçe, 2.650 dönüm çayır ve yoncalık, 1.450 dönüm orman, 148 bin dönümü de tarım alanı ve meralar olmak üzere toplam 154.729 dönüm arazi bulunmaktadır.”³⁰

Orman çiftliği arazisinin toplam dönüm miktarıyla ilgili değişik değerlendirmelerin olmasının nedeni, Atatürk Orman Çiftliği’ne dahil edilen yerlerin toplam alanından kaynaklanmaktadır³¹.

1939 yılı Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun neşriyatında, çiftlik arazisinin yaklaşık 102.000 dönüm olduğu ifade edilmiştir³². Bu araziler, Atatürk’ün İş Bankası hesabından ödeme yapılarak alınmıştır³³.

Ankara şehir planını yapmak üzere gelen uzman “buraya dünyanın en güzel şehirlerinden biri kurulabilir fakat insan azmi bu çorak yerde ağaç ve su imkânı oluşturmaya kâfi gelebilecek mi” derken Ankara 10 yıl sonra ağaç

29 Şeref Nuri, a.g.m., s.4.

30 <http://aocarastirmalari.arch.metu.edu.tr/devrim-tarim-modernlesme-2/>

31 Şeref Nuri, a.g.m., s.4.

32 Atatürk Çiftlikleri, a.g.e., s.40.

33 İzzet Öztoprak, **Atatürk Orman Çiftliği’nin Tarihi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2006, s.34.

ve su yönünden hızla gelişme gösteren şehirler arasına girmiştir³⁴. Ankara'nın her alanda değişmesinde, teknik uzmanlarında katkısı büyüktür. Profesör Jansen³⁵; Ankara'nın imarında bentler inşa etmek, şehre içme suyu getirme, kuruyan toprakları sulama, bataklıkları kurutma, sıtma hastalığının tehlikesini yok etmek için planlar yapmış ve (1928-1935) başarılı olmuştur. Türkiye bu yıllarda enerjisiyle, çalışkanlığıyla, kanaatkarlığıyla bir destan yazmıştır. Bunda da Ankara sembol olmuştur³⁶. Ankara sadece bir merkez olmamış, Anadolu'nun bütün yönleriyle inşasında yol gösterici bir okul olmuştur³⁷. Modernleşen Ankara'nın nüfusu, başkent oluşundan itibaren hızla artmıştır. 29 İlkteşrin nüfus: 50 bin, 1926'da 70 bin 29 İlkteşrin 1935'te 120 bin³⁸ 1936'da 123 bin 500 olmuştur³⁹.

Atatürk Orman Çiftliği'nin Gelişmesi ve Halka Hizmetleri

Orman Çiftliği kuruluş yıllarında Ankara'nın üstü saçsız bir tepelik alanı gibi iken 10 yıl sonra yemyeşil bir alanı olmuştur⁴⁰. Çiftliğin kısa sürede çok büyük değişiminde çiftlik mimarlarından Ernest Egli'nin katkıları oldukça fazladır. Egli⁴¹, çiftlikle ilgili genel planını 1934'te Cumhurbaşkanlığına sun-

34 “Ankara’yı Bol Suya Kavuşturan Büyük Eser Çubuk Barajı”, **Ulus**, 4 Ağustos 1936, s.6.

35 28 Mayıs 1869 Aachen, Almanya doğumlu Hermann Jansen, Aachen Teknik Yüksekokulunda mimarlık eğitimi aldı. Ağırlıklı olarak serbest şehir planlamacısı olarak çalıştı. Bu arada “Der Baumeister” adlı mimarlık dergisinin yayıncılarından biri oldu. Jansen’in hayata geçirilen fikirleri bugün bile Berlin şehrinin silüetinde bulunabiliyor, örneğin Berlin-Dahlem’de. Jansen uluslararası alanda da örneğin Madrid’in şehir planlamasıyla ve 1928’de Türk hükümeti tarafından açılan, yeni başkent Ankara’nın tasarımı konulu uluslararası yarışmayı kazanarak adını duyurdu. Hermann Jansen, Türkiye’de faaliyet gösteren ilk yabancı şehir planlamacısı olarak Ankara dışında da birçok şehrin görüntüsüne belirleyici bir şekilde damgasını vurdu. Planlamaları 1932’ye kadar uygulanabildiği halde 1938 yılına kadar Türkiye’de kaldı. <http://www.kimkimdir.net.tr/kisiler/hermann-jansen>

36 “Yabancı Gazetelerde Okuduklarımız”, **Ulus**, 22 Mart 1936, s.4.

37 “Ankara’mızın Yıl Dönümü”, **Ulus**, 12 Senteşrin 1935, s.1.

38 “Atatürk Türkiye’sinin Hakiki Yüzü Türk Kentleşmesinin Sembölü Ankara”, **Ulus**, 25 Nisan 1936, s.4.

39 **Ulus**, 30 Sonkanun 1936, s.6.

40 Artam, Nurettin, “Bayraklaşan Ağaçlar”, **Ulus**, 1 Eylül, 1936, s.2.

41 17 Ocak 1893 Viyana, Avusturya doğumlu Ernst Arnold Egli, mimarlık eğitimini Viyana Teknik Üniversitesinde tamamladı ve 1919 yılında serbest çalışmaya başlamadan önce çeşitli mimarların yanında çalıştı. “Neue Gesellschaft” (Yeni Toplum) konut kooperatifinin yönetici sıfatıyla 1920 ile 1924 yılları arasında en önemli görev olarak Viyana’da Eden yerleşiminin imar planını hazırladı. Egli, 1924 yılında Güzel Sanatlar Akademisinde Clemens Holzmeister’in asistanı oldu. Holzmeister’in tavsiyesi üzerine Egli, 1927 yılında Türk Eğitim Bakanlığının Ankara’daki inşaat bölümüne baş mimar

muştur. Bu plan ana hatlarıyla şu şekildedir:

- İdare-Mektep
- Halk Bahçesi-Lokanta-Otel
- Memurin Evleri
- Birahane ve Küçük Sanayi Mıntıkası
- Nebatat Bahçesi
- Yüzme ve Spor Alanı
- Marmara Havuz Alanı
- Yeni Tesis Edilecek Alan
- Gezinti Yolları ve Ağaçlık
- Ziraat ve Sanayi Alanı
- Şehitler ve Türk Büyükleri İçin Mezarlık Alanı⁴².

Bu plan çerçevesinde yapılan inşaatların giderleri Atatürk'ün İş Bankası hesabından karşılanarak 430.000 liralık ödeme yapılmıştır. Bu ödemeler, inşaatları yapan Philipp Holz Şirketine yapılmıştır⁴³.

565

Ernest Egli, açılış tarihleri verilen şu yapıların planını yapmıştır: Marmara Köşkü (1930), İlkokul (1933), Bira Fabrikası (1937), Hamam (1937), Konutlar (1937), Lokanta (1937)⁴⁴. Çiftlik kurulurken çadırlar kurularak başlanılan üretim faaliyetleri zamanla sanayi üretim merkezi halini almıştır. Atatürk Orman Çiftliği, 1925-1938 yıllarında büyük gelişme kaydederek aşağıda ifade edilen yapıya kavuşmuştur.

“Çiftlik dört ana şubeden oluşmuştur. Bu şubeler ve kolları şunlardır:

Ziraat Şubesi

Ziraat İşleri Kolu, Meyve Çiftliği, Sebzeçilik, Bağcılık ve Fidanlık İşleri Kolu.

olarak atandı. Aynı zamanda İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinin yönetimiyle görevlendirildi ve burayı Viyana Teknik Yüksekokulu örneğine göre yeniden düzenledi. Ernst Egli, özellikle Ankara ve İstanbul'da çok sayıda okul binası yaptı; ancak bunun yanında kendisine başka resmî binalar ve özel şahısların çeşitli konutlarını inşa etme görevi de verildi. <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/arc/egli/trindex.ht>

42 Öztürk, a.g.e., s.60,132.

43 Öztürk, a.g.e., s.132.

44 Alpagut,2010/3, s.30.

Hayvancılık Şubesi

Koyunculuk Kolu, Sığır Kolu, Kasaplık Hayvan Kolu, Atçılık Kolu, Kümes Hayvanları Kolu ve Arıcılık Kolu.

Endüstri Şubesi

Bira Fabrikası, Pastörize Süt Fabrikası ve Yoğurt İmalathanesi, Demir Eşya ve Pulluk Fabrikası, Şarap İmalathanesi, Deri Fabrikası, Değirmen ve Fırın.

Ticaret Şubesi

Marmara Gazinosu, Çiftlik Lokantası, Ankara’da Yenişehir, Hacıbayram ve Samanpazarı olmak üzere üç satış mağazası, İstanbul’da Beyoğlu ve Kadıköy olmak üzere iki satış mağazası.⁴⁵

Bu gelişmeyle çiftlik; yaz aylarında, her pazar, on beş yirmi bin Ankaralıya dört milyonu aşan ağacının gölgesinde eğlenmek imkânını veren, 6 fabrikası ve 22 iş şubesi ile memleket endüstrisinde yer alan Orman Çiftliği; süt, tereyağı, taze yumurta, yağlı peynir hizmeti vermiştir⁴⁶. Halkın çiftliğe yoğun ilgisi 1937’de daha da artmıştır. Bu ilgede, ulaşım imkânlarının sağlanmasının da etkisi büyüktür. 28 Mart 1937’de Orman Çiftliği’ne otobüs seferleri düzenlenmiş halk çiftliğe yoğun ilgi göstererek pazar günlerini burada geçirmiştir⁴⁷.

Çiftlik, Ankara halkına hizmetlerinin yanı sıra yabancı ülkelerden çeşitli sebeplerle ülkemize gelen misafirleri de ağırlamıştır. Örneğin Hollanda’yla yapılan ticaret anlaşması çerçevesinde ülkemize gelen resmî heyeti ağırlamış ve Marmara Köşkü, çiftlik şarabı ve diğer içki türleri misafirlerden tam not almıştır⁴⁸.

Bu beğenilerde, çiftlikte üretilen Ankara birası ve diğer içkilerin de payı olmuştur. Ankara birası, ülke genelinde de çok beğenilmiştir. Ankara birasıyla ilgili o dönem tanıtım amaçlı reklamlar yapılmıştır. Bu reklamlarda “Ankara birası en sıhhatli bir içkidir ve bu içki, Orman Çiftliği’nden çıkar.” gibi sözler kullanılmıştır⁴⁹. Bu gelişmeler sonucu Orman Çiftliği’nde 1934’te yapılan mevcut fabrikanın on beş misli olacak şekilde planlamıştır. Yapımı Skoda

45 <http://aocarastirmalari.arch.metu.edu.tr/devrim-tarim-modernlesme-2/>

46 <http://aocarastirmalari.arch.metu.edu.tr/devrim-tarim-modernlesme-2/>

47 “Çiftlikte Pazar Tatili”, **Ulus**, 29 Mart 1937, s.3.

48 “Hollanda İle Ticaretimiz”, **Ulus**, 9 Şubat 1937, s.5.

49 **Ulus**, 28 Temmuz 1936, s.2.

firması üstlenmiştir⁵⁰. Bu yeni fabrika 1937’de yapılmıştır⁵¹. Bu fabrikalarda normal, salon, salvator ve siyah olmak üzere dört tür bira üretilmiştir⁵². Birayla beraber şarap da çok meşhurdur. Tarım Enstitüsü profesörlerinden Gern Gross: Kalecik üzümünün %80’i sıralı cins olduğundan, Kalecik üzümünden dünyanın en iyi kırmızı şarabı üretilebileceğini ifade ederek Ankara Bölgesinde açılacak şarap fabrikasının Kalecik üzümleriyle Tekirdağ Şarap fabrikasından daha fazla üretim yapacağını söylemiştir⁵³.

Gelinen noktada çiftlik idaresi, işlettiği altı fabrikadan 1935 yılında aldığı neticelerden çok memnun kalmıştır. Bira fabrikası, Orta Anadolu piyasasını tamamen tutmuştur. 1935 yılındaki üretim, ülkenin tüm ihtiyacına cevap verememiştir çünkü fabrikanın 1935 yılı üretimi bir milyon litredir. 2,5 milyon litreyi aşan Türkiye ihtiyacını karşılamak için tedbir alınmasına karar verilmiştir⁵⁴. Biradaki ticaret artışındaki etkenlerden biri de İstanbul’daki Bomonti bira fabrikasının devre dışı kalmasındandır⁵⁵.

Çiftlikte meydana gelen bu büyük değişimlerle beraber Orman Çiftliği, 1935’lere gelindiğinde “çiftlik” kelimesinin zihnimizde yarattığı mefhumdan çok ilerisine gitmiş ve ham maddesini kendi fabrikasında işleyip ürününü aracısız olarak halka ulaştıran tam bir iktisadi müessese halini almıştır⁵⁶. Orman Çiftliği sadece kendi faaliyet alanlarında değişim ve gelişime sebep olmamış aynı zamanda komşu alanların da değerini artırmıştır. Orman Çiftliği’ne sınır ya da bölge arsaların değeri 25 lira iken 600 lira fiyat değerine ulaşanlar olmuştur⁵⁷.

Çiftlikteki değişim sadece belirli alanlarda olmamış, tarım ve sanayi alanlarını da kapsayacak şekilde ilerleme sağlanmıştır. Deri fabrikası, kösele ve benzerlerinden başka bütün deri ve tabaat işlerini yapmıştır. Bunlara örnek; meşin, güderi, şapkalık deriler, eldivenlik, iskarpin yüzleridir. Plana göre 1936 yılında süt fabrikasının genişletilerek Ankara’nın ihtiyacını karşılaması tasarlanmıştır. Ayrıca bir gazoz ve soda fabrikası kurulmasına karar verilmiştir.

50 **Ulus**, 8 Sonkanun,1937, s.2.

51 “Atatürk Çiftlikleri”, **a.g.e.**, s.65.

52 “Atatürk Çiftlikleri”, **a.g.e.**, s.66.

53 “Ulusal Servetlerimiz”, **Ulus**, 25 Temmuz,1935, s.2.

54 “Ulusal Servetlerimiz”, **Ulus**, 25 Temmuz,1935, s.2.

55 “Atatürk Çiftlikleri”, **a.g.e.**, s.69.

56 **Ulus**, 15 İlkkanun,1935, s.4.

57 “Ankara’nın Mesken Davasını Halledecek Olan Bahçelievler Kooperatifinin İlk Çalışma Yılı”, **Ulus**, 15 Nisan, 1936, s.5.

Karagül koyunları (800 metreden yüksek yerlerde yaşamaktadırlar) Anadolu köyleri için yeni bir servet kaynağı olmuştur. Bu koyunların ekonomik değeri çok yüksekti. Her bir kuzudan 5-60 lira arasında kürk alınmaktaydı. Ayrıca özel bir “Orman Çiftliği” inek tipi üzerinde çalışılmıştır. Gaye, günde 20 litre süt verecek tipi yetiştirmektir. Bunun için Kırım, Simental ve Halep ırkı üzerinde etüt yapılmıştır. Demir fabrikasının da kendi alanı ile ilgili çalışmalar yapmasının olumlu yankıları olmuştur. Şehrin birçok demir işleri, çerçeve, kapı ve demir kasalar, demir dolaplar, hava gazı ocakları, elektrik kablo muhafaza boruları, tel örgüler ve büyük mikyasta döküm işleri, tesviye ve torna işleri yapılmıştır. Çiftlik 1935 yılında ziraat üretimi olarak bir milyon kilo hububat, 800 bin kilo ot, 2 milyon kilo saman yetiştirmiştir.⁵⁸

Çiftlikte meydana gelen gelişmeleri, sadece 1935 yılı değerlendirmelerine bakarak da çok net görebiliriz. 1935 yılına gelindiğinde çiftliğin 10 bin koyunu, birçok sağmal ineği olmuştur. Yaz günlerinde süt fabrikası yevmiye üç ton süt muamelesi yapmıştır. Çiftlikteki ağaç sayısı meyveli-meyvesiz olmak üzere 17 türde dört milyondan fazla olmuştur. Çiftlik 1935 yılı itibariyle Türkiye’de suni olarak yetişen en büyük orman hâlini almıştır. Çiftlik, “kundur” ismi verilen ve kurağa karşı dayanıklı olan buğday tipini ıslah etmiştir⁵⁹. Bu buğday kuraklığa dayanıklıdır ve makarna sanayi için en çok tercih edilen türdür. Bire on verimi olmuştur⁶⁰. Bira için de Avusturya’dan hana arpası üretilmiştir⁶¹. İlk kuruluşunda sadece iki iş şubesi olan çiftliğin 1935 yılı itibariyle 22 şubesi olmuştur. Kurulduğu yıl, 107 bin lira olan bütçesi 1934 yılında 272 bin lira olurken 1935’te 746 bin liraya yükselmiştir. Çiftlik kurulduğu zaman çiftlikte çalışanların sayısı 18’di ve tek bir ağaç yoktu. 1935 yılı itibariyle dört milyondan fazla ağaç, 22 iş şubesi ve kadrolu 262 memur ve işçisi olmuştur. Yaz günlerinde çalışan sayısı 600’e çıkmıştır. 1925’te çiftliğin kurulduğu yer kurak bir step parçası idi. 1935’te çiftlik her pazar 15-20 bin Ankaralının toplandığı konforlu bir eğlence yeri olmuştur. 3.000’den fazla kişinin aynı anda yemek yiyebildiği bir yer hâline gelmiştir ve burada servis için 65 garson çalışmıştır. Karadeniz plajı ve havuzlar, Ankara’nın deniz hasretini gidermiştir. 1934 yılında çiftliğin geliri 2.896.000 lira iken 1935 yılı bu miktar 3.898.000 lira olmuştur⁶².

58 “Ankara’nın Mesken Davasını Halledecek Olan Bahçelievler Kooperatifinin İlk Çalışma Yılı”, a.g.m., s.5.

59 **Ulus**, 15 İlkkanun 1935, s.4.

60 “Atatürk Çiftlikleri”, a.g.e., s.32.

61 “Atatürk Çiftlikleri”, a.g.e., s.33.

62 **Ulus**, 15 İlkkanun 1935, s.4.

Orman Çiftliği'nin hizmetlerinden biri de çiftlik üretmiş olduğu temiz, sağlıklı ve lezzetli yiyeceklerini şehir merkezindeki kendine ait şubelerinde çok ucuz fiyata satarak bu sahalarda vurgunculuğun önüne geçmiştir. Keçiören'deki güzel gazino ve lokantadan sonra çiftliğin Bankalar Caddesi'nde eski Şen Ankara'nın yerini kiralarak burada yeni açmış olduğu lokantada çok ucuz bir fiyatla en güç beğenileri bile hoşnut edecek bir üstünlükte olmuştur. Çiftlik lokantası, birinci sınıf lokantaların gerek temizliğini gerek servis mükemmelliğini gerek yemeklerin en iyi ürünlerle ve en usta aşçılara hazırlanmış olmasını kendinde toplamıştır. Bütün bu iyi taraflara karşı tabldot fiyatının ikinci derecede lokantalara bile rekabet edecek kadar ucuz olduğu için, lokanta açıldığı günden beri büyük bir kalabalıkla dolup boşalmıştır⁶³.

Çiftlik, sosyal ve ekonomik katkılarının yanında aynı zamanda bir eğitim kurumu olmuştur⁶⁴. Yüksek Ziraat Enstitüsüne gitmek isteyen öğrenciler çiftlikte önce 10 ay staj görürlerdi⁶⁵ ve staj sonrası staj gördüklerine dair belgelerini alırlardı. Stajyerlerin devam ettikleri tarım okulları: Genel ve özel tarım, hayvancılık: (Kıvırcık, Karaman, Karagül, Merinos koyunlarıyla Tiftik keçileri) inekçilik, atçılık, kümes hayvanları, süt ve tereyağcılık, peynircilik, şarapçılık, tarım araçları yapımı, meyvecilik, ormancılık, çiçekçilik, fidancılık, kürkçülük ve nebatat, tarım ekonomisi, arıcılık, sebzeçilik olmuştur⁶⁶. Çiftlikte 1935 yılında 50 öğrenci staj görürken⁶⁷ 1930-1938 yılları arası toplamda 325 öğrenci staj görmüştür. Bunlardan 30'u kız öğrencidir⁶⁸.

Bütün bu gelişimler çiftliğin başarıları arasındadır. Bu başarıların en büyüğü, çiftliği çiftlik yapan hizmeti ise pastörize süt üretim başarısı olmuştur. Çiftlik, Türkiye'nin süt sorununa Ankara bazında çare bulmuştur. Bu durum; modern pastörize bir süt fabrikası kurulmasıyla olmuştur. Saatte 600 litre süt pastörize edilmiş, hijyenik şekilde vatandaşın hizmetine sunan bu fabrika dünyanın en büyük firmalarından Avusturya bilirkişilerine kurdurulmuştur. Sütü hijyenik yapan bu fabrika, tekniğin en son haline göre her şeyi makinayla yapmıştır. Pastörize süt; otomatik olarak şişelere doldurulmuş, üzeri kaplanmış ve o günün tarihi yazılmıştır. Bu süt; katkısız olarak Ankaralıların hizmetine su-

63 **Ulus**, 3 Temmuz 1935, s.3.

64 **Ulus**, 18 Ağustos 1935, s.3.

65 "Atatürk Çiftlikleri", **a.g.e.**, s.88.

66 "Atatürk Çiftlikleri", **a.g.e.**, s.88.

67 **Ulus**, 15 İlkkanun 1935, s.4.

68 "Atatürk Çiftlikleri", **a.g.e.**, s.88.

nulmuştur. Süt meselesini halleden çiftlik yönetimi, yağ, yoğurt ve peynir meselelerini de aynı şekilde sonuçlandırmıştır. Pastörize süttten makinelerle elde edilen krem, mayalandıktan sonra yağ makinalarında yağa dönüştürülmüş ve kalıplar halinde otomatik olarak paket yapılmıştır. Bir saatte bu paketlerden 50 kilo yağ paket yapılmıştır. Yoğurt işi de ayrı bir fabrika inşasıyla halledilmiştir. Burada da süt kendi kendine mayalanarak kaplara doldurulmuştur. Kaplara dolan yoğurtun üstü kapatılmış, hijyenik olarak şehre getirilerek soğuk hava dolaplarından halka sunulmuştur⁶⁹. Süt işinden sonra peynircilikte de Orman Çiftliği başarılı olmuştur. Peynir ve tereyağı, şehirden oldukça uzak ve yüksekte olan Gazi Yaylası'nda inek ve koyunların pastörize edilmiş süttünden yapılmıştır. 1935'te Ankara'da bir günde 3-4 bin litre süt tüketilmiştir. Orman Çiftliği'nin pastörize süt fabrikası saatte 600 litre süt üretmiştir⁷⁰ ve çiftlik, Ankara'nın yoğurt ihtiyacının %65-70'ni karşılamıştır⁷¹.

Yabancılar, bu olumlu gelişmelerden dolayı Orman Çiftliği'ne "insan azminin zaferi"⁷² "çölde cennet" adını vermişlerdir. Çiftlikte tarımsal gelişimde (Extensif) (İntensif) tarım sistemlerinin her ikisi de yapılmıştır. Her sene 800-1.000 hektar tutan ve yaylanın her çeşit ürününü yetiştiren tarlaların hazırlanıp ekilmesi makinelerle yapıldığı gibi biçme ve harman da makine ile yapılmıştır. Tarlada ekinleri biçen makine ve arada harmanı da yapmıştır. Biçerdöverle dövme masrafları yüzde 70 azalmıştır. Büyük harmanlar elektrikle yapılmıştır. Çiftliğin en büyük gelir kaynağı olan hayvancılık şubesinin başında Kıvırcık, Karaman, Merinos, Tiftik ve Karagülleri ile koyunculuk olmuştur. Astragan kürk veren memlekette adı bile o kadar bilinmeyen Karagüllere çok az bir damızlıkla başladığı halde, bunlar (suni telhik) yolu ile çoğalmış, derileri yabancı iller piyasasında birinci derecede tanınmıştır. Boyları küçülmüş, verimleri azalmış yerli ineklerimize karşılık çiftlik 25 litreye kadar süt veren bir yayla tipi meydana getirmiş inekçilikte de büyük bir başarı göstermiştir. Memlekete dışarıdan yılda 8 milyon lira kadar para getiren ve ayrıca bir tavuk çiftliği halini alan tavukçuluğa Ankara'nın ihtiyacını karşılayacak önem verilmiştir. Tarım endüstrilerine yer verilmiş ve her biri birer fabrika hâlini almıştır. Fabrikalarında en son yöntem ve teknolojiyle üretimin yapıldığı makinelere sahip olan çiftlik, Ankara'nın süt, peynir, tereyağı gibi ürün ihtiyacına cevap

69 "Atatürk Çiftlikleri", a.g.e., s.88.

70 **Ulus**, 30 Ağustos 1936, s.8.

71 "Atatürk Çiftlikleri", a.g.e., s.72.

72 "Atatürk Çiftlikleri", a.g.e., s.72.

vermiştir. Tarımı fenni olan ve ekonomisi için büyük maliyetin isteyen biracılığın da çiftlik canlandırmıştır⁷³. Hublona (şerbetçi otu)⁷⁴ varıncaya kadar bütün kaynaklarının yerli unsurlardan kullanan ve içimi üstün bir Türk birasının üretildiği fabrika da büyük varlığa katılmıştır. Fabrikanın yanında ayrıca bir buz fabrikası ve soğuk hava depoları yapılmıştır⁷⁵. Çiftlik, yetiştirdiği arpasını biraya çevirdiği gibi bir kısım buğday ve çavdarlarını da kurduğu ekmekçilik sanatı ile ekmek olarak kıymetlendirmiştir. Çiftlikte bir de un değirmeni vardı. İklim ve toprak bakımından Ankara ve çevresinde güzel üzüm yetişeceği düşünüldükçe, 25 hektarlık toprakta bağlar yapılmış, bir de Amerikan asma fidanlığı kurulmuştur. Burada her çeşit yemeklik üzümler yetiştirildiği gibi 100.000 litre şarap yapan bir de şarap fabrikası vardı. 150 hektarlık yer kaplayan bir yemiş çiftliğinin eserleri arasındaydı. Ankara'nın herkesçe bilinen çok güzel ve kokulu balı, arıcılığı da çiftlikte bulunmaktaydı⁷⁶.

Çiftlik, endüstri alanındaki gelişmelerde memleketin hemen her yerinde kullanılan 12 tip pulluk ile su tulumaları ve tarımın büyük aletlerini yapan tarım makine ve aletlerini yaptığı gibi vilayetlere varıncaya kadar birçok yere makine ve aletler yollamıştır. Tesviye, model evleri, tornaları sayesinde Ankara'nın birçok binalarını süsleyen demir ve sarı dökmeler Çiftlik'te yapılmıştır. Yeni makinelerle kurulan deri fabrikası, kimya endüstrisinin uzmanlığından faydalanarak yaban ve evcil hayvanların derileri işlenmiş ve değerlendirilmiştir⁷⁷.

Çiftlik, (her çeşit orman ve süs ağaçları sayısı 6 milyonu geçmiş) ağaçlandırma işine örnek olmuştur. 100 hektardan çok bir toprakta 5 fidanlıklar yapılmıştır. Ağaçların bir kısmı; üzerinde budama yapılamayacak ve faydalanılacak bir derecede büyümüşlerdi. Çiftliğin birçok yeri koru, park halini almıştır. Marmara Parkı ile Karadeniz Plaj ve Parkı, Ankara halkının başlıca gezi yerleri olmuştur. Çiftlikte çocuklar için bir de lunapark kurulmuştur. Büyük ağaçlandırmanın ihtiyacı olan su, Marmara havzasından başka Karadeniz parkında bulunan 8.000 metre küplük havuzdan alınmakta ve bu yüzeyden bir de plaj meydana getirilmiş bulunmaktaydı⁷⁸. Müze ve hayvanat bahçesi, kurumun göze çarpan ve çok büyük bir ihtiyacı karşılayan eserlerinden olmuştur⁷⁹.

73 Yaşar Özey, **Ulus Gazetesi**, "Orman Çiftliği On Birinci Yılına Girdi", 15 Mayıs 1935, s.3-4.

74 "Atatürk Çiftlikleri", **a.g.e.**, s.66.

75 Özey, **a.g.m.**, s.3-4.

76 Özey, **a.g.m.**, s.3-4.

77 Özey, **a.g.m.**, s.3-4.

78 Özey, **a.g.m.**, s.3-4.

79 Özey, **a.g.m.**, s.3-4.

Çiftliğin eğitim faaliyetlerinde ise; çiftlik müzesinin eşya hazırlayan bir de atölyesi vardı. Yüksek tarım enstitülerine girecek gençler, burada çiftliğin bütün şubelerinde çalışırlardı. Çiftlik çocuklarıyla etraftaki köylü çocukları için beş sınıflı “Onuncu Yıl Yatılı Okulu” burada kurulmuştur⁸⁰. Beş sınıflı olan bu okuldan çiftlik çalışanlarının çocuklarıyla beraber çevre köylerin çocukları da faydalanmıştır. Ancak okulun eğitim-öğretim hizmetleri sadece üç yıl sürmüştür⁸¹. Bundan başka birtakım kimsesiz çocukları, ticaret okullarında yetiştirecek orada yetişen çocukları kendi ticarethanelerindeki işlere yerleştirdiği gibi çiftlik idare edecek örgeleri yetiştirmek için lise derecesinde tarım okullarını bitirmiş gençler de memur olarak alınmakta ve alıştırıldıktan sonra kendilerine iş verildiği gibi demir fabrikasında da vilayetlerden gönderilmiş gençler yetiştirilmiştir. Çiftlik geniş bir öğrenci, yetiştirici, sosyal kurum hâlini almıştır. Çiftliğin bir yıllık aliverişi 2,5 milyon liraya ulaşmıştır. Onun içindir ki dışarıdan gelenler bu büyük eser karşısında hayranlıklarını saklayamamıştır⁸². Çiftlik aynı zamanda İç Anadolu çiftçisini tarımsal faaliyetlerde; gübreleme, sulama, ürünlerin nasıl yetiştirileceği ile ilgili eğitmiştir⁸³. Bu bilgiler ışığında Atatürk Orman Çiftliği’nin eğitim faaliyetlerini şu şekilde özetleyebiliriz;

“Örnek çiftlik olmasının yanında aynı zamanda bir okul, eğitim-araştırma kuruluşu niteliğindedir. O tarihlerde, modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması için köylü çocukları çiftlikte ders görürlerdi. Diğer yandan, Yüksek Ziraat Enstitüsüne girecek olan lise mezunlarının bir yıl süreyle çiftlikte tarım işçisi olarak çalışması şart koşulmuştu. Cumhuriyetin kuruluş döneminde en saygın eğitim kuruluşlarından biri olan ve ziraat, veterinerlik, ziraat makineleri mühendisliği dallarında eğitim veren Yüksek Ziraat Enstitüsü öğrencileri, o yıllarda tüm gün boyunca çiftlikte yaşayarak staj görürlerdi. Yine o tarihlerde, değişik illerden gelen 14-17 yaş arası gençler, Demir Eşya ve Pulluk Fabrikası’nda makinelerin kullanılması ve onarımı konularında eğitilmekteydi.”⁸⁴

Özetle Atatürk Orman Çiftliği’yle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapabiliriz: 1925’te tek ağacı bile olmayan, varlığı belirsiz olan bu çiftlikte 1935

80 Özey, a.g.m., s.3-4.

81 “Atatürk Çiftlikleri”, a.g.e., s.89.

82 Özey, a.g.m., s.3-4.

83 “Atatürk Çiftlikleri”, a.g.e., s.30-31.

84 <http://aocarastirmalari.arch.metu.edu.tr/devrim-tarim-modernlesme-2/>

yılı itibariyle altı milyonu geçen ağaçlarıyla bilgili çiftçi yetiştirmede de önderlik yapmıştır. Bir taraftan Ankara'yı güzelleştirirken diğer taraftan da halkın sağlık, sosyal, genel isteklerini karşılamıştır. Çiftliğin en büyük özelliği tarımla ilgili tüm şubelerin varlığı olmuştur. Çiftlikte genel tarım her alanda öğretilmiştir. Yabancı yetkili uzmanın çiftlik için verdiği bir raporda “Bu öyle bir müessesedir ki bu elverişsiz toprak ve buhranlı durum karşısında burada ya sabır tükenir veya para” dediği halde para ve sabır her ikisi de artmıştır⁸⁵. Atatürk Orman Çiftliği 1926-1937 yılı dönemlerinde sürekli gelişme göstermiş ve kâr etmiştir⁸⁶.

Çiftliğin başkent modernleşmesinde katkısı da şu cümlelerle özetlenebilir; Ankara 1923'te başkent yapıldığında şehirde sıtma hastalığı yaygındı. Başkent, 35 bin nüfuslu küçük bir şehirdi. Başkent oluşunun üzerinden on yıl gibi kısa bir zaman geçtikten sonra şehirdeki eski caddeler düzeltilmiş, şehre güzel ve geniş bulvarlar açılmış ve bulvarlar metropol mağazalarla zenginleştirilmiş; sinemalar, oteller, bankalar ile yeni ultra modern binalar yapılmıştır. Böylece canlı bir hükümet merkezi olan Ankara'nın kırk asırdan beridir Doğu'ya dönük olan yüzü gitmiş yerine muasır medeniyete uygun modern bir şehir meydana gelmiştir⁸⁷.

Bu bağlamda Ankara'nın başkent seçilmesindeki amaçlardan biri olan Anadolu'yu kalkındırma planı başarılı olmuştu. Anadolu'nun imar okulu Ankara modernleşmiş başarısı rejimin başarılarına başarı katmıştır⁸⁸.

Ankara'nın modernleşmesi yabancı devletleri de etkilemiştir. Yeni kurulan devletin başkenti olarak Ankara'yı 1934 yılına kadar müttefik devletler kabullenememiştir. Bu kabullenememe gerekçelerinin başında yeni kentin elçilik binalarına uygun yerleşim yeri olarak olmadığını ileri sürmekteydiler. Bu nokta da artık yeni başkent 10 yıl gibi kısa sürede Atatürk Orman Çiftliği gibi kuruluşların varlığı ile modern kent olmuştur⁸⁹.

85 Yaşar Özey, a.g.m., s.3-4.

86 Sebahat Açıksöz, **Ankara'da Kentsel Tarım Kapsamında Atatürk Orman Çiftliği'nin Günümüz Koşullarında Yeniden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001, s.192.

87 **Ulus**, 21 Mart 1936, s.6.

88 Mehmet Sarioğlu, **Siyaset-Şehircilik İlişkileri Açısından Başkent Ankara (1919-1945)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

89 Ufuk Erdem, “İngiltere'nin Yeni Başkent Ankara'yı Kabullememesi ve İngiliz Büyük Elçilik Binasının İnşası”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C 6, S 5, 2017, s.2222,2223.

Atatürk Orman Çiftliği'nin Millete Hediye Edilmesi

Atatürk'ün Türkiye'nin sanayi tesisi gibi çalışan bu çiftliği halkına armağan etmesi, Türkiye'nin ekonomik, sosyal, eğitsel, kentsel modernleşme tarihine yeni bir sayfa açmıştır. Atatürk aşağıda kaleme aldığı bağışlama mektubunu yurt gezilerinin birinde paylaşarak çiftliği halka bağışladığını ilan etmiştir.

Atatürk çiftliğin hazineye devri işlemlerini 11.05.1937 yılında Marmara Köşkü'nde imza etmiştir⁹⁰.

“(Atatürk'ün kurduğu çiftlikleri, Hazine'ye devri ile ilgili feragat mektubu)”⁹¹

T.C. Riyaseti 4/5430 Başvekâlete

Atatürk mektubunda çiftliğin gelişim aşamasını ifade ettikten sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir: “Çiftliklerin yerine göre araziyi ıslah ve tanzim etmek, muhitlerini güzelleştirmek, halka gezecek, eğlenecek ve dinlenecek sıhhi yerler, hilesiz ve nefis gıda maddeleri temin eylemek, bazı yerlerde ihtikârla fili ve muvaffakiyetli mücadelede bulunmak gibi hizmetleri de zikre sayandır. Bünyelerinin metanetini ve muvaffakiyetlerinin temelini teşkil eden geniş çalışma ve ticari esaslar dâhilinde idare edildikleri ve memleketin diğer mıntıklarında da mamulleri tesis edildiği takdirde, tecrübelerini müspet iş sahasından alan bu müesseselerin, ziraat usullerini düzeltme, istihlasatı artırma ve köyleri kalkındırma yolunda devletçe alınan ve alınacak olan tedbirlerin hükmü intihap ve inkişafına çok müsait birer amil ve mesnet olacaklarına kani bulunuyorum. Ve bu kanaatle, tasarrufum altındaki bu çiftlikleri bütün tesisat, hayvanat, demirbaşlarıyla beraber hazineye hediye ediyorum. 11.06.1937 (İmza) Kemâl Atatürk”

Atatürk bu mektubu Trabzon'da 12.06.1937 tarihinde halkın huzurunda okutmuş ve Atatürk'ün bu davranışından dolayı halk Atatürk'e tezahüratta bulunması Atatürk'ü çok duygulandırmıştır⁹². Bu olaydan sonra Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Başvekil İsmet İnönü'ye Trabzon'dan telgraf çekerek bu mektubu tüm halkın duyacağı şekilde neşredilmesini ve tüm halka duyurulmasının Atatürk'ü çok mutlu edeceğini iletmiştir⁹³.

90 “Atatürk Çiftlikleri”, **a.g.e.**, s.21.

91 <https://www.aoc.gov.tr/Portal/KategoriIcerik/tarihce/49>

92 <https://www.aoc.gov.tr/Portal/KategoriIcerik/tarihce/49>

93 **BCA**, Fon Kodu: 300100, Kutu No: 2, Dosya Gömleği No: 12, Sıra No: 8, Tarih: 12.06.1937

SONUÇ

Atatürk'ün Ankara, Yalova, Silifke, Tarsus, Dört Yol'da çiftlikleri bulunmaktaydı. Ankara'daki Atatürk Orman Çiftliği büyüklük ve ülke ekonomisine katkıları bakımından en büyüğü idi. Çiftliğin kurulduğu yıllarda tarım ülkesi olan memleketimizde; Atatürk yurt geneli çiftliklerin açılmasının tarım eğitimi ve endüstrileşmemiz için gerekli görmüştür.

Türkiye'de 1920'li yıllarda nüfusumuzun %82'si tarımla uğraşmaktaydı. Dolayısıyla ülke kalkınması için; tarım, ticaret ve endüstri alanında kalkınma hamleleri oluşturulmalıydı. Başta Atatürk Orman Çiftliği olmak üzere tarımda çiftçinin eğitilmesi, hayvansal ve tarımsal faaliyetlerde ivme kazanılması ve ticari alanda gelişme sağlanmalıydı. Bu bağlamda Atatürk Orman Çiftliği sıradan bir çiftlik olmayıp kuruluşunun üzerinden fazla bir yıl geçmeden sanayi ve tarımsal üretim faaliyetleriyle Ankara'ya modernleşme yolunda önemli mesafeler kat ettirmiştir.

Yabancı uzmanların Ankara'nın çorak bir kent olduğunu bu şehrin modernleşmesi için çok zaman alacağını ifade ederken Ankara Atatürk Orman Çiftliği gibi kuruluşlarla Avrupa başkentleri düzeyinde ilerleme sağlamıştır. Orman Çiftliği'nin misyonlarına baktığımız zaman 1925-1938 yıllarında; bataklıkların kurutulması, eğitim örnekleriyle tarım, ticaret alanlarındaki gelir artışı ve Ankara'nın modern mimariye kavuşmasında oldukça büyük katkı sağlamıştır.

Çiftlik bir taraftan Ankara'nın %70 yoğurt ve süt ihtiyacını karşılarken diğer taraftan hem yurt içi hem yurt dışında ürettikleri bira ve şaraplarıyla meşhur olmuştur. Çiftlik aynı zamanda tüm yurttaki tarım, ticaret ve endüstri, mimari yapılarda örnek olmuştur. Atatürk döneminde çiftlik sürekli gelirlerini artıran sanayi fabrikaları niteliğinde olmuştur. Kendi parasıyla kurduğu çiftliğini halkına hediye ederek çiftlik bünyesinde yapılan faaliyetlerin ülke menfaatleri için yapıldığını ortaya koymuştur.

Çiftliğin ülkeye model oluşturması da şu şekilde vurgulanabilir: Ankara 1923'te başkent yapıldığında şehirde sıtma hastalığı yaygındı. Başkent, 35 bin nüfuslu küçük bir şehirdi. 10 yıl gibi kısa zamanda şehirdeki eski cadde-ler düzeltilmiş, şehre güzel ve geniş bulvarlar açılmış ve bulvarlar metropol mağazalarla zenginleştirilmiştir. Ayrıca sinemalar, oteller, bankalar ile modern binalar yapılmıştır. Böylece medeniyete uygun modern bir şehir meydana gelmiştir. Şehre bu modernliği kazandıran yapıların içinde de Atatürk Orman

Çiftliği'nin payı çok büyüktür. Çiftliğin başta sıtma hastalığıyla mücadelesi, bataklıkların tarıma kazandırılması, örnek tarım ve endüstri faaliyetleriyle beraber halka ekonomik gıdalar ve restoran hizmetleri, dinlenme yerleri gibi sosyal alanlar şehrin daha modern bir görünüm kazanmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda Ankara'da başkent olmasından dolayı buradaki gelişmeler Türkiye'nin diğer yerleşim yerlerine de örnek teşkil etmiştir.

Başka bir ifadeyle çiftlik; çok önemli bir misyon üstlenmiştir. Bir taraftan modern tarıma ülkede önderlik oluştururken, diğer taraftan halka ucuz ve kaliteli gıda ürünleri sunuyor, halkın dinleneceği tesis haline geliyor, sağlık açısından dönemin sıtma hastalığıyla mücadele ediyor ve yeni devletin başkentini güzelleştirme misyonunu taşıyordu.

Günümüzde tarımsal alanda yapılan faaliyetler bağlamında çiftliğin Atatürk dönemi faaliyetlerinin izleri birçok etkenden dolayı kalmazken arazi varlığı da yine çeşitli nedenlerden dolayı azalmıştır.

Bu noktada çiftliğin Atatürk dönemi faaliyetleri ve ülkeye kazandırdıkları farklı boyutlarda projelendirilerek günümüzün tarımsal üretim, turizm, ticaret ve sanayileşmedeki sorunlarına çözüm olabilir.

KAYNAKÇA

Arşivler

DAB

Sürelî Yayınlar Gazeteler

Ulus Gazetesi (1935-1936-1937)

Kitaplar ve Makaleler

Alpagut, Leyla, “Atatürk Orman Çiftliği’nde Geleneksel Bir Yapı Bira Fabrikası Hamamı”, CIV, İnternational University, **Forklör Edebiyat**, C 16, S 63, 2010/3

Alpagut, Leyla, “Atatürk Orman Çiftliği’nde Ernest Egli’nin İzleri; Planlama, Bira Fabrikası, Konutlar ve Geleneksel Bir Hamam”, METU, **JFA**, 201/2.

Artam, Nurettin, “Bayraklaşan Ağaçlar”, **Ulus**, 1 Eylül 1936.

“Atatürk Çiftlikleri”, **Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Neşriyatından**, Ankara, 1939.

Atay, Turhan, “Türk Tohum Islahının Tarihçesi”, **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, S 78-79, 2006.

Bayar, Celal, “Ekonomide Kemalist Rejim”, **Ulus Gazetesi**, 11 Şubat 1937.

Erdem, Ufuk, “İngiltere’nin Yeni Başkent Ankara’yı Kabullen (emeye) işi ve İngiliz Büyük Elçilik Binasının İnşası”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C 6, S 5, 2017, s.2193-2227.

Özey, Yaşar, “Orman Çiftliği On birinci Yılına Girdi”, **Ulus Gazetesi**, 15 Mayıs 1935.

Öztoprak, İzzet, **Atatürk Orman Çiftliği’nin Tarihi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2006.

Sarıkoçuncu, Ali, Kayıran, Mehmet, “Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Tarımı; Atatürk’ün Tarım Politikası ve Sonuçları”, **ERDEM insan ve Toplum Bilimleri Dergisi 1998**, C 11, S 31, s.215-242.

Şeref Nuri, “Teknik ve Ekonomili Teknik”, **Ulus**, 11 Temmuz 1935, **Ulus Gazetesi**.

Tezler

Aykanat, Mehmet, **1923-1938 Döneminde Türk Tarım Politikası**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Açıksöz, Sebahat, **Ankara'da Kentsel Tarım Kapsamında Atatürk Orman Çiftliği'nin Günümüz Koşullarında Yeniden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.

Sarioğlu, Mehmet, **Siyaset-Şehircilik İlişkileri Açısından Başkent Ankara (1919-1945)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

İnternet Kaynakları

<http://aocarastirmalari.arch.metu.edu.tr/devrim-tarim-modernlesme-2/>
(Erişim:10.10.2018)

<https://www.aoc.gov.tr/Portal/KategoriIcerik/tarihce/49> (Erişim:11.10.2018)

<http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/arc/egl/trindex.ht> (Erişim:31.07.2019)

<http://www.kimkimdir.net.tr/kisiler/hermann-jansen> (Erişim:31.07.2019)

EKLER

EK-1:

Çiftlik Lokantasının Dış Görüntüsü, Ulus Gazetesi, Orman Çiftliğinin Ankara'ya Yeni Bir Hizmeti, 3 Temmuz 1935

EK-2:

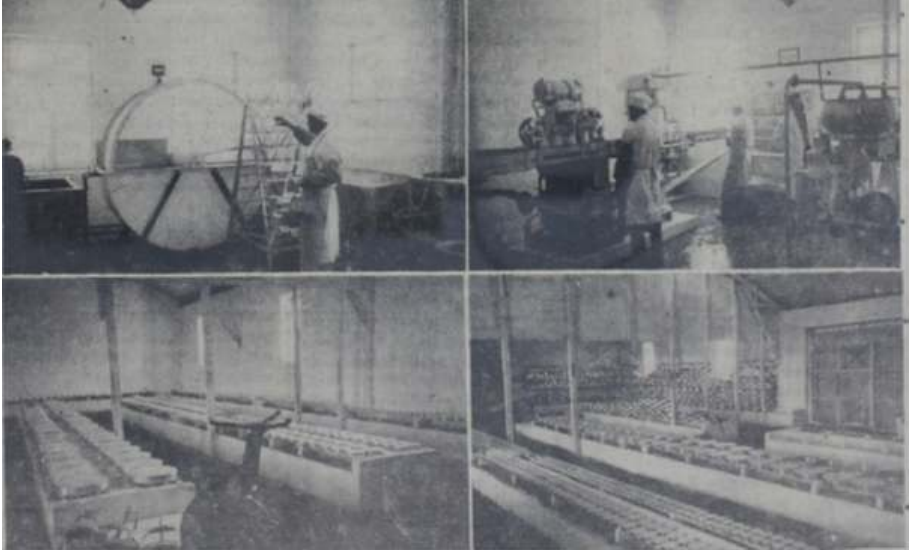
Orman Çiftliğinde Staj Gören Öğrenciler, Ulus Gazetesi, Orman Çiftliğinde Staj Gören Öğrenciler, 18 Ağustos 1935

EK-3:

Süt Fabrikası, Ulus Gazetesi, Orman Çiftliğinin Yeni Eseri, 30 Ağustos 1936

EK-4:

Çiftlik Kurulurken Çadırlar. Ulus Gazetesi, Orman Çiftliği On Birinci Yılına Girdi, 15 Mayıs 1935

EK-5:

Çiftlikte Hiçbir Yapı Yokken Çadır Önünde Atatürk ve Birlikte Çalışanlar, Ulus Gazetesi, Orman Çiftliği On Birinci Yılına Girdi, 15 Mayıs 1935

EK-6:

Atatürk Traktör Üzerinde Çalışıyor, Ulus Gazetesi, Orman Çiftliği On birinci Yılına Girdi, 15 Mayıs 1935

EK-7:

Araziler:

Ankara'da Orman, Yağmurbaba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar, Etimesgut, Çakırlar Çiftliklerinden oluşan Orman Çiftliği, Yalova Millet ve Baltacı Çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalye Çiftlikleri, Dört Yol'da Portakal ve Karabasamak Çiftlikleri, Tarsus'ta Piloğlu Çiftliği. Bu çiftliklerde, 582 dönüm meyve bahçesi, 700 dönüm meyve fidanlığı, 400 dönüm Amerikan asma fidanlığı, 220 dönüm bağ, 370 dönüm sebze yetiştirmeye elverişli bahçe, 220 dönüm zeytinlik, 27 dönüm portakallık, 15 dönüm kuş konmazlık, 100 dönüm park ve bahçe, 2.650 dönüm çayır ve yoncalık, 1.450 dönüm orman, 148 bin dönümü de tarım alanı ve meralar olmak üzere toplam 154.729 dönüm arazi bulunmaktadır.

Demirbaşlar:

Fabrika ve imalathaneler: Buz Fabrikası (günde 4 ton buz kapasiteli), Bira Fabrikası ve Malt Fabrikası (yılda 7 bin hektolitreye bira üretim kapasitesine sahip), Soda ve Gazoz Fabrikası (günde 3 bin şişe soda ve gazoz üretim kapasiteli), Deri Fabrikası, Ziraat Aletleri ve Demir Fabrikası, iki adet süt ve yağ fabrikası, iki adet yoğurt imalathanesi, iki adet peynir ve yağ imalathanesi, bir adet şarap imalathanesi, bir adet değirmen ve İstanbul'da bulunan bir çelik fabrikasının %40 hissesi.

Diğer birimler: Toplam 51 adet bina olmak üzere, tavuk çiftliği, Ankara ve İstanbul'da satış mağazaları, Yalova'da iskele ve liman tesisatı, mandıralar, lokanta, gazino, eğlence yerleri, lunaparklar, fırınlar, Çiftlik Müzesi, Hayvanat Bahçesi ve bunlara ait tesisat ve demirbaşlar.

Canlı demirbaşlar: 13.100 Baş koyun, 433 baş sığır, değişik ırklarda 69 binek atı, 58 çoban merkebi, 2.450 baş tavuk.

Araçlar: 16 Traktör, 13 biçer döver, 5 kamyon-kamyonet, 2 otomobil, 19 binek ve yük arabası, Yalova Çiftliği'nde 35 tonluk bir adet deniz motoru.⁹⁴

Çiftliğin Bağışlandığı Tarihte Arazi Varlığı ve Demirbaşları

94 <http://aocarastirmalari.arch.metu.edu.tr/devrim-tarim-modernlesme-2/>

